

Tim Keller

HOOP IN
BANGE TIJDEN

De betekenis
van Jezus'
opstanding

Uitgeverij Van Wijnen - Franeker

© 2021 Timothy Keller

Oorspronkelijke uitgever Viking, een imprint van Penguin Random House, New York, U.S.A.

Oorspronkelijke titel *Hope in Times of Fear – The Resurrection and the Meaning of Easter*

© 2021 Nederlandse vertaling: Uitgeverij Van Wijnen, Postbus 172, 8800 AD Franeker
www.uitgeverijvanwijnen.nl

Vertaling Monica van Bezooijen

Ontwerp omslag Ontwerpbureau Garage/BNO, Kampen

ISBN 978 90 5194 606 2

NUR 707

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor Ray en Gill Lane

*al jaren christenvrienden en
trouwe arbeiders in Gods wijngaard,
die ons met hun bovenmenselijke gaven van gastvrijheid
al vele jaren hebben bijgestaan*

Inhoud

Woord vooraf	9
Inleiding	13
1. Vaste hoop	23
2. Toekomstige hoop	47
3. Heerlijke hoop	67
4. Revolutionaire hoop	85
5. De Grote Omkering	99
6. Persoonlijke hoop: 1	113
7. Persoonlijke hoop: 2	127
8. Hoop voor jou	149
9. Hoop voor relaties	169
10. Hoop voor gerechtigheid	191
11. Hoop in het zicht van het lijden	209
12. Hoop voor de toekomst	231
Epiloog: De steen en de duisternis	255
Dankwoord	259
Noten	261

Woord vooraf

Toen ik in 2002 schildklierkanker had, las ik het 800 pagina's dikke meesterwerk *The Resurrection of the Son of God* van N.T. Wright. Het hielp me niet alleen als theoloog om de opstanding beter te begrijpen, maar het gaf me in de omstandigheden waarin ik verkeerde ook moed bij het onder ogen zien van mijn eigen sterfelijkheid. Ik werd eraan herinnerd en ervan verzekerd dat de dood in Jezus verslagen is en dat de dood ook voor mij verslagen zal worden.

Nu, bijna twintig jaar later, schrijf ik mijn eigen boek over de opstanding van Jezus en heb ik opnieuw de diagnose kanker gekregen. Deze keer heb ik alvleesklierkanker. De situatie is nu in alle opzichten veel ernstiger en de behandeling een veel grotere uitdaging.

Ik schrijf dit ook te midden van de grootste pandemie in een eeuw tijd. Veel mensen leven in angst voor ziekte en dood. Mijn appartement in New York kijkt uit op een aantal grote ziekenhuizen, en vooral tijdens het hoogtepunt van het virus was ieder raam de hele nacht verlicht. Je zag voortdurend de rode knipperlichten en hoorde de huilende sirenes. Hoop op een snelle oplossing voor het virus en een spoedige ommekeer werd keer op keer de grond ingeboord.

Maar de pandemie heeft meer problemen met zich meegebracht dan alleen maar ziekte. In bijna iedere sector van onze samenleving dreigt grote ontwrichting, die nog jaren zal duren. We krijgen wellicht te maken met een werkloosheid van een omvang die we sinds de Grote Depressie niet hebben gezien. Veel bedrijven gaan failliet en sectoren krimpen. Belas-

tinginkomsten dalen, waardoor miljoenen mensen die afhankelijk zijn van overheidssteun in de problemen komen. En dat is alleen nog maar het lijstje dat me nu, terwijl ik dit schrijf in de begindagen van de crisis, te binnen schiet. Er zullen ongetwijfeld meer problemen opdoemen, die we nog niet kunnen voorzien. In ieder geval zullen de sociaal en economisch meest kwetsbaren de hoogste prijs betalen. En alsof dat nog niet erg genoeg is, zijn door de sociale isolatie miljoenen mensen de wanhoop nabij.

Terwijl het dodental als gevolg van het coronavirus angstwekkend steeg, waren er in de vroege zomer van 2020 felle straatprotesten tegen een andere vorm van dood: de moord op George Floyd door de politie in Minneapolis. De demonstraties vonden plaats in meer dan tweeduizend steden in de Verenigde Staten en over heel de wereld en trokken miljoenen mensen, waardoor het de grootste sociale protesten in onze geschiedenis werden, veel groter dan die gedurende de burgerrechtenbeweging in de jaren zestig onder dr. Martin Luther King.

Bijna al deze protesten richten zich tegen het aanhoudende racisme dat op grote schaal plaatsvindt in onze maatschappij. Maar ik ben oud genoeg om me de protesten van de burgerrechtenbeweging te herinneren, en daarbij valt me een verschil tussen beide op. De recente protesten en oproepen voor sociale gerechtigheid hebben, hoe bemoedigend ze op veel manieren ook zijn, weinig van hetzelfde gevoel van hoop gebracht dat de eerdere beweging deed.

In Martin Luther Kings beroemde 'I have a dream'-toespraak zegt hij:

Dit is onze hoop, en dit is het geloof waarmee ik naar het zuiden terugkeer. Met dit geloof zullen we in staat zijn een kiezelsteen van hoop te houwen uit de berg van wanhoop. Met dit geloof zullen we in staat zijn de schetterende wanklanken van ons land om te vormen tot een schitterende symfonie van broederschap. Met dit geloof zullen we in staat zijn samen te werken, samen te bidden, samen te vechten, samen naar de gevangenis te gaan, samen op te komen voor vrijheid in de wetenschap dat we op een dag vrij zullen zijn.¹

Met het uithouwen van ‘een kiezelsteen van hoop’ uit een berg van wanhoop verwijst King naar Daniël 2:34-35, 45. Dat hoofdstuk is een goddelijk visioen van de toekomst, gegeven aan de koning van Babylon in een droom. In dit visioen worden de koninkrijken van de wereld verpletterd door een kleine steen ‘gehouden’ uit een berg, ‘maar niet door mensenhanden’, die vervolgens uitgroeit tot een berg van rechtvaardigheid en vrede die de aarde vult. Christelijke uitleggers hebben de steen gezien als het koninkrijk van God, een bovennatuurlijk werk (‘niet door mensenhanden’) dat heel klein begint, schijnbaar krachteloos, maar toch alle trotse rijken omvergooit die kwaad en onderdrukking laten voortbestaan. King gebruikte het beeld met grote retorische vaardigheid, maar hier is sprake van meer dan retoriek. ‘Het koninkrijk van de hemel lijkt op een zaadje van de mosterdplant,’ zegt Jezus in Matteüs 13:31-32. ‘Het is weliswaar het kleinste van alle zaden, maar het groeit uit tot de grootste onder de planten ... en de vogels van de hemel komen nestelen in de takken.’

Martin Luther King liet zijn hoop niet verpletteren door de financiële en politieke krachteloosheid van Afro-Amerikanen in de Verenigde Staten. Leiders van de burgerrechtenbeweging kregen in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw te maken met enorm veel verborgen systemisch racisme en openlijke raciale uitsluiting en geweld. Maar King wist dat God op deze manier werkt – vanuit een klein en zwak begin via opoffering en dienstbaarheid naar verandering. King was heus niet alleen maar een blijde optimist. Lees zijn toespraken en brieven en je ziet de woede en de reële angst als het gaat om de burgerrechtenbeweging. Toch blijft zijn toon hoopvol.

Er is vaak op gewezen dat de burgerrechtenbeweging geleid werd door Afrikaans-Amerikaanse predikanten en christelijke leiders. De verwijzingen naar de Bijbel in hun toespraken en oproepen tot gerechtigheid waren daarom niet slechts grote woorden. Het waren uitingen van geloof en hoop, geworteld in God.

Dood, pandemie, onrecht, sociale stagnatie – we hebben opnieuw een kiezelsteen van hoop nodig.

En er is geen grotere hoop mogelijk dan het geloof dat Jezus Christus opgewekt is uit de dood. De apostel Paulus zegt: ‘Dat hij gekruisigd werd past bij zijn zwakheid, maar nu leeft hij door Gods kracht.’ (2 Korintiërs 13:4) Als je dit grootse historische feit kunt bevatten, dan wordt deze hoop een licht voor je, als alle andere lichten doven. Daarom kan Paulus eraan toevoegen: ‘Wij ... zijn net als Christus zwak, maar u zult merken dat wij net als hij leven door Gods kracht.’

Dit is een boek over de opstanding van Jezus. Ik probeer niet om hetzelfde uitputtende werk van historisch bronnenonderzoek en bewijs voor de opstanding te doen dat N.T. Wright al deed – daar ben ik ook niet toe in staat. In het begin van het boek tracht ik belangrijke delen van zijn werk samen te vatten; ik denk dat het op dit moment niet verbeterd kan worden. Ik ben predikant en geen wetenschapper en daarom richt ik me op de opstanding als sleutel tot het verstaan van heel de Bijbel en als hulp bij het onder ogen zien van de vele uitdagingen in het leven – lijden, persoonlijke veranderingen, onrechtvaardigheid, moraal, en de onzekerheid van de toekomst.

Theoretisch gezien weten we allemaal dat we elk moment kunnen sterven. Maar door een diagnose van kanker of een hartkwaal of de bedreiging van een pandemie worden we er direct mee geconfronteerd. Het zijn bange tijden, voor bijna heel de wereld en voor mij persoonlijk, en we strekken ons verlangend uit naar hoop. Waar kunnen we onze blik beter op vestigen dan op de opstanding van Jezus Christus?

Inleiding

Geprezen zij de God en Vader van onze Heer Jezus Christus: in zijn grote barmhartigheid heeft hij ons opnieuw geboren doen worden door de opstanding van Jezus Christus uit de dood, ... zodat uw geloof tevens hoop is op God.

1 Petrus 1:3, 21

Een nieuw tijdperk van angst

Wat hoop betreft verkeerde de westerse wereld al voor de COVID-19-pandemie in een groeiende crisis.

Zo'n twee eeuwen lang werden westerse culturen gedreven door een krachtige hoop dat de geschiedenis op vooruitgang gericht was, dat het menselijk ras onvermijdelijk op weg was naar het scheppen van een wereld met meer en meer veiligheid, welvaart en vrijheid. Kortom, er was een sterke overtuiging dat globaal gezien iedere generatie in een betere wereld zou leven dan de vorige. Dit is een van de erfenissen van de Europese verlichting, waarvan veel belangrijke denkers voorspelden dat de menselijke rede, vindingrijkheid, en wetenschap, eenmaal bevrijd van het bijgeloof uit het verleden, onvermijdelijk een betere toekomst met zich mee zouden brengen.¹

Maar toen brak de twintigste eeuw aan. In 1947 schreef W.H. Auden zijn lange gedicht *Het tijdvak van de angst*. Het gaat over vier personen in een bar in Manhattan die praten over hun leven en het leven zelf. Hoewel Auden met dit boek de Pulitzerprijs won, wordt het nauwelijks meer gele-

zen. Het was de titel die de aandacht trok, omdat die het culturele moment leek te vangen. In minder dan veertig jaar was de wereld twee wereldoorlogen, een pandemie, en de Grote Depressie verder, en op dat moment begaf ze zich richting tientallen jaren nucleaire Koude Oorlog tussen het Westen en de communistische staten.

Maar toen de Koude Oorlog in 1989 voorbij was, leek het oudere geloof in onvermijdelijke menselijke vooruitgang opeens te herleven. Sommigen verklaarden zelfs dat ‘het einde van de geschiedenis’ was aangebroken, waarmee ze doelden op de voltooiing van de dodelijke strijd tussen de grote ideologieën – fascisme, communisme en westerse democratie. De angst voor wapens die de wereld konden vernietigen nam af. Internationaal kapitalisme, gedreven door globalisatie, nam in hoog tempo toe en vele economieën leken op te bloeien. Het tijdperk van de angst was voorbij; het oude optimisme van de Verlichting bloeide weer op. Het aantal mensen dat geloofde dat hun kinderen beter af zouden zijn dan de generatie van hun ouders steeg tot boven de vijftig procent.²

Een belangrijk denker die een wetenschappelijke basis heeft geboden voor dit optimisme is Steven Pinker. In zijn boeken *The Better Angels of Our Nature: Why Violence Has Declined* en *Enlightenment Now: The Case for Reason, Science, Humanism, Progress* verzamelt hij data om te laten zien dat er wereldwijd een afname van geweld, oorlog en armoede is, evenals een toegenomen levensverwachting en een verbeterde gezondheidszorg.³

Pinker beperkt zich tot empirische metingen van comfort en veiligheid, maar Yuval Noah Harari doet gedurfdere beweringen. In zijn bestseller uit 2017, *Homo Deus: A Brief History of Tomorrow*, stelt hij dat mensen zich in vroeger tijden tot God of tot de goden wendden, omdat ze geen controle hadden over de wereld waarin ze leefden. Nu hebben we die controle wel.

Op de drempel van het derde millennium is de mensheid tot een verbazingwekkend besef gekomen. De meeste mensen denken er nauwelijks over na, maar in de laatste paar decennia zijn we in staat gebleken om honger, plagen en oorlog in te perken. Natuur-

lijk, deze problemen zijn niet helemaal opgelost, maar ze zijn niet langer onbevattelijke en onbeheersbare natuurmachten, maar beheersbare uitdagingen. We hoeven niet te bidden tot welke god of heilige ook om ons ervan te bevrijden. We weten heel goed wat we moeten doen om honger, plagen en oorlog te voorkomen – en meestal slagen we er ook in om dat te doen.⁴

De titel van het boek *Homo Deus* verklapt de basale conclusie ervan. Het is niet louter zo dat we God niet langer nodig hebben. De mensheid *is* nu God. We zijn onze eigen hoop op de toekomst, onze eigen God. We kunnen niet alleen hopen op, maar ook vertrouwen hebben in een schitterende toekomst, omdat we zelf over alle middelen beschikken om die tot stand te brengen.

Het verlies van hoop

Ondanks het feit dat ze veel volgelingen hebben, vangen Pinker en Harari toch niet de geest van deze eeuw zoals Auden dat deed. Halverwege het eerste decennium van de eenentwintigste eeuw begon het aantal mensen dat geloofde in een beter leven voor hun kinderen alweer af te nemen.⁵ Het pessimisme over de toekomst voor onze kinderen en onze samenleving is in de afgelopen vijftien tot twintig jaar alleen maar toegenomen, zoals een breed scala aan peilingen en onderzoeken laat zien.⁶

Dat heeft allerlei oorzaken. Sommigen wijzen op een polarisatie en fragmentatie in de maatschappij die veel verder gaat dan de gebruikelijke politieke partijdigheid. Er is een groeiend tribalisme dat een cultuur openbaart met een leeg centrum, een verlies van een gedeeld idee over het algemene publieke welzijn. Er is een diepgaand verlies van sociaal vertrouwen dat alle instituten die eerder zorgden voor binding in onze samenleving lijkt te ondermijnen.

Er is nog een andere categorie bedreigingen van onze toekomst die niet voortkomt uit een gebrek aan wetenschappelijke en technologische vooruitgang maar die, ironisch genoeg, het gevolg daarvan is. Misschien zijn

pandemieën bijvoorbeeld wel zo moeilijk in te dammen als gevolg van onze grote mobiliteit via vliegreizen en door de globalisering van onze economieën, allemaal gevolgen van de moderne technologie. Ook is iedereen het er wel over eens dat onze polarisatie en het verlies aan vertrouwen in wat je kunt geloven grotendeels te danken zijn aan de sociale media. En dan is er ook nog de dreiging van klimaatverandering en de blijvende kans op internationaal terrorisme, beide versterkt door wetenschappelijke vooruitgang. Uitgerekend de dingen die ons hadden moeten redden uit al die gevaren hebben nieuwe dreigingen gecreëerd.

Andrew Sullivan wijst op een andere categorie oorzaken voor het groeiende gevoel van angst en hopeloosheid dat ons tijdperk kenmerkt. Sullivan betuigt zich een groot bewonderaar van Pinker, en in een recensie van diens boek *Enlightenment Now* heeft hij niets aan te merken op diens empirische conclusies. Maar Sullivan voegt er dan aan toe: '[Pinker] heeft geen verklaring voor het feit dat er bijvoorbeeld zo veel diepe ontevredenheid, depressie, drugsmisbruik, wanhoop, verslaving en eenzaamheid is in de meest ontwikkelde liberale samenlevingen.' Hij merkt op: 'Terwijl we langzaam maar zeker meer vooruitgang hebben geboekt, zijn we iets kwijtgeraakt wat dat alles ondersteunt: betekenis, samenhang en een andere, diepere vorm van geluk dan de bevrediging van al onze aardse behoeften.'⁷

Yuval Harari gelooft dat mensen zich in het verleden tot God wendden om hoop, omdat ze niet in staat waren om de natuurlijke omgeving te begrijpen of te beheersen. Religie gaat echter over iets veel diepers. Het eeuwenoude menselijke dilemma ging niet over hoe je de natuur 'daarbuiten' beheerst maar – en dat is een veel grotere uitdaging – hoe je de natuur 'hierbinnen' beheerst, dat wil zeggen de vele raadsels en problemen van de menselijke natuur zelf. We hongeren naar zin en doel. We ontdekken dat de dingen waarvan we dachten dat die ons bevrediging zouden brengen dat niet doen. We zijn geschokt over de slechte dingen waartoe anderen – en wijzelf – in staat zijn. Wat kunnen we doen aan *onszelf*? Zoals Sullivan laat zien, is het beheersen van de externe natuur niet genoeg, en een jaar coronapandemie bewijst wel dat we zelfs daar totaal niet toe in staat zijn.

Pinker en Harari zijn van mening dat het achter ons laten van religie een belangrijk onderdeel is van de menselijke vooruitgang. De prominente filosoof Jürgen Habermas heeft in de afgelopen twintig jaar een andere positie ingenomen. Hij erkent dat de seculiere rede maar nauwelijks in staat is om te voorzien in absolute morele normen en goede redenen om je eigen belangen op te offeren voor het welzijn van anderen. Hoewel Habermas geen christen is, gelooft hij dat religie een basis kan bieden voor de heiligheid van heel het menselijk leven en een motivatie voor opofferende liefde in menselijke relaties. Er zijn dingen die de wetenschap alleen ons niet kan geven.⁸ De grootste bedreiging voor onze hoop op een betere wereld is niet onze natuurlijke omgeving, maar zijn de kwaden die voortdurend opborrelen in het menselijk hart. De wetenschap kan het menselijk kwaad niet uitroeien – in feite geeft die het kwaad juist meer instrumenten in handen. En met ‘kwaad’ bedoelen we niet alleen afschuwelijke uitbarstingen als de Joodse holocaust. We hebben het over de alledaagse wreedheden, zoals eigenbelang in het zakenleven, racistische neigingen, arrogantie en trots, oneerlijkheid en corruptie, en de ontelbare dagelijkse daden van zelfzucht die een samenleving omlaagtrekken.

De hoop van de opstanding

Een van de redenen waarom het christendom in de eerste eeuwen een opmerkelijke opmars maakte, was dat het hoop bood te midden van talloze stedelijke pandemieën die de Romeinse wereld verwoestten. Toen men Kyle Harper, een kenner op het gebied van pandemieën in de oude wereld, vroeg waarom het christendom bleef groeien en bloeien in die sombere tijden, zei hij:

[Christenen] waren positief gestemd. Dit leven was altijd al bedoeld als een doorgang, als slechts een deel van het grotere verhaal. Christenen vonden het belangrijk om hun leven te richten op dat grotere verhaal, het kosmische verhaal, het verhaal van de eeuwigheid. Zij leefden wel degelijk in deze wereld, voelden pijn en

hielden van anderen. De christenen in die periode werden echter geroepen om het verhaal van dit leven te zien als slechts een van de verhalen waarin ze leefden. Deze verborgen agenda gaf hun een breder perspectief.⁹

De christelijke ‘verborgen agenda’ ging veel verder dan gewone religieuze troost. Andere religies spraken bijvoorbeeld over de onzekere kans op een beter hiernamaals als je moreel gezien goed genoeg presteerde. Dit wankelende wensdenken werd door de christelijke hoop op iedere mogelijke manier overtroffen. Het Bijbelse woord *elpida*, waarvoor het Nederlands het zwakkere woord *hoop* gebruikt, duidt op diepe zekerheid. Christenen zien zelfs de moeilijkste omstandigheden als deel van een geschiedenis die in alle opzichten geleid wordt door God. Ze zijn niet slechts onderweg naar een of ander hiernamaals, maar naar de opstanding van onze lichamen en zielen op een nieuwe, herschapen hemel en aarde.

En heel deze hoop rust in één wereldschokkende gebeurtenis – de dood en opstanding van Jezus Christus. Dat is wat het christendom te bieden heeft aan een wereld die de hoop verloren heeft.

De christenen aan wie Petrus schreef hadden al ‘allerlei beproevingen [moeten] verduren’ (1 Petrus 1:6) en bevonden zich nu te midden van een ‘vuurproef’ (1 Petrus 4:12). Maar Petrus herinnert hen dan hieraan: ‘Hij [heeft] ons opnieuw geboren doen worden door de opstanding van Jezus Christus uit de dood, ... zodat uw geloof tevens hoop is op God.’ (1 Petrus 1:3, 21) Het feit van de opstanding betekent dat we hoop hebben op een toekomst die niet gebaseerd is op wetenschappelijke vooruitgang of sociale groei, maar op God zelf (1 Petrus 1:21). En dit is veel meer dan een intellectueel geloof, zoals Petrus zegt, het is een ‘levende hoop’, een vitaal onderdeel van het nieuwe geestelijke leven dat in christenen komt door de Heilige Geest, door wat in het Nieuwe Testament ‘de nieuwe geboorte’ wordt genoemd. Geloof in de opstanding plant die hoop in de grond van onze ziel. Het wordt zodanig deel van wie we zijn, dat we alles onder ogen durven zien.

Maar wat *is* dit geloof in de opstanding, dat een levende hoop kan worden, die in ons brandt als een verwarmend, versterkend vuur? En hoe ontvangen we het?

Weten van de opstanding

De eerste stap is dat we geloven dat de opstanding van Jezus Christus daadwerkelijk heeft plaatsgevonden. Als symbool alleen heeft de opstanding weinig nut. Zoals we zullen zien was het geloof in de opstanding voor mensen in Jezus' dagen net zo moeilijk te bevatten als voor ons. Oude én moderne wereldbeschouwingen geloven allebei dat opstanding uit de dood simpelweg niet kan. Maar het bewijs voor Jezus' opstanding is indrukwekkend. Het weerlegde toen, en kan dat nog steeds, de intellectuele bezwaren die mensen ertegen hebben.

Door het simpele feit van de opstanding te aanvaarden wordt het echter nog niet automatisch tot een levende hoop voor ons. We moeten niet alleen begrijpen dat de opstanding feitelijk plaatsvond maar ook, en dat is even belangrijk, wat die betekent. Velen van ons zullen diep moeten denken als hun gevraagd wordt wanneer ze voor het laatst, buiten de paas-zondag om, een uitvoerige behandeling van de opstanding vanaf de kansel gehoord hebben. In doorsnee protestantse kerken wordt de opstanding gewoonlijk gezien als een algemeen concept, een symbool dat het goede op de een of andere wijze zal triomferen over het kwade. Als er in evangelische kerken over de opstanding gepreekt wordt, dan bestaat de preek vaak uit een lang betoog over het feit dat die echt heeft plaatsgevonden. Het is echter één ding om te weten van de opstanding, maar iets heel anders om, zoals Paulus zegt, *'de kracht van zijn opstanding [te] ervaren'* (Filippenzen 3:10), om die persoonlijk te kennen en te doorleven. Verbazingwekkend genoeg heeft de kerk ons daarin weinig leidinggegeven.

In mijn eigen kerkelijke traditie, presbyteriaans en gereformeerd, wordt er in de systematische theologie veel meer aandacht besteed aan Jezus' dood aan het kruis dan aan zijn opstanding. Charles Hodge, de theoloog van Princeton, besteedt in zijn werk 127 pagina's aan het kruis en slechts

vier aan de opstanding. In andere theologische verhandelingen is het niet anders.¹⁰ Sam Allberry schrijft dat veel christenen wel geloven in de opstanding en dat geloof elke paaszondag hardop belijden, maar dat ze ‘het vervolgens weer in de la stoppen voor de rest van het jaar’, omdat ze ‘geen idee hebben wat ze ermee moeten’.¹¹ Verzen als Romeinen 4:25 – ‘Hij ... werd opgewekt omwille van onze rechtvaardiging’ – laten ons zien dat we niet alleen door de dood van Jezus, maar ook door zijn opstanding worden gered. Maar als christenen uit proberen te leggen hoe we gered kunnen worden, praten ze meestal alleen over het kruis. Ze maken van de opstanding een voetnoot of laten die helemaal buiten beschouwing.

De goede invasie

De opstanding is geen bizar magisch trucje, maar een invasie. En de gebeurtenis waardoor wij verlost zijn – de beweging van kruis naar opstanding – herschept nu het leven van christenen van binnenuit, door de kracht van de Geest.

Alleen samen brengen kruis en opstanding de toekomstige nieuwe schepping, de almacht en kracht waardoor God de hele wereld vernieuwt en geneest, *in ons heden*. Toen Christus de schuld van de zonde aan het kruis betaalde, scheurde het voorhangsel van de tempel van boven naar beneden (Matteüs 27:51). Dat voorhangsel vertegenwoordigde de scheiding tussen de mensheid en de heilige aanwezigheid van God. Die aanwezigheid had de aarde eens gemaakt tot een paradijs. Dankzij de *dood* van Christus kan die aanwezigheid nu tot ons komen, en dankzij de *opstanding* van Christus gebeurt dat ook. De opgestane Christus zond ons de Heilige Geest, en zowel Christus als de Geest is de ‘eerstgeborene’ (Romeinen 8:23; 1 Korintiërs 15:20-23), het ‘voorschot’ (Efeziërs 1:13-14; 2 Korintiërs 1:22, 5:5), een eerste termijn, een aanbetaling voor de toekomstige overwinning over de dood en voor een nieuwe, herschapen stoffelijke wereld. Deze vernieuwende kracht van de toekomst is nu nog maar ten dele aanwezig, maar wel daadwerkelijk en krachtig. En: ze is de huidige wereld binnengekomen.

De ‘overweldigend ... krachtige werking’ waarmee God Jezus uit de dood heeft opgewekt woont nu in ons (Romeinen 8:23; Efeziërs 1:19-20). Wij moeten dus leven in het ‘licht’ van de toekomstige ‘nieuwe schepping’ (Romeinen 13:11-13; Galaten 6:15; vgl. 1 Korintiërs 6:1-2). Dat wil zeggen dat we, in onze levenswijze, moeten deelnemen aan dat toekomstige opstandingsleven. Als Jezus opgewekt is uit de dood, verandert dat alles: hoe we onze relaties onderhouden, hoe we omgaan met rijkdom en macht, hoe we ons werk doen, en onze visie op en ons omgaan met seksualiteit, rassenverhoudingen, en gerechtigheid.

Het kruis en de opstanding samen – en alleen samen – geven ons het grondpatroon waarmee christenen nu ‘leven in het licht van de nieuwe schepping’. Het kruis en de opstanding zijn de Grote Omkering. Christus redt ons door zwakheid, door macht prijs te geven en te bezwijken onder wat een nederlaag lijkt. Maar hij triomfeert – niet ondanks, maar juist *dankzij* zwakheid en verlies van kracht en *daardoorheen*. De Grote Omkering wordt ‘een stuwkracht’ die ‘uitgroeit tot een levensritme, een ethiek, en een manier van kijken naar en leven in de wereld’, in ieder aspect van ons bestaan.¹² Door dit principe, dat van dood en opstanding, uit te leven, vernieuwen we het menselijk leven hier – slechts ten dele, maar wel wezenlijk. De ‘reeds en nog niet’-aanwezigheid van de nieuwe schepping vermijdt zowel naïviteit als cynisme, zowel utopisme als moedeloosheid.

Een schets van het boek

Dit is de grondthese van dit boek – dat de opstanding, de Grote Omkering, zowel de kracht als het patroon biedt voor een leven dat verbonden is met Gods toekomstige nieuwe schepping.

Om dit thema te ontvouwen zal ik in hoofdstuk 1 eerst kijken naar de opstanding als historisch feit. Het is natuurlijk veel meer dan dat, maar zeker niet minder. Moderne mensen die sceptisch staan tegenover het bovennatuurlijke vinden het moeilijk om te geloven in de historische, lichamelijke opstanding van Jezus. Maar zonder het wonder van de opstanding verdwijnt ons onwankelbaar vertrouwen in een toekomstige overwinning

over kwaad en dood. In de volgende vier hoofdstukken zal ik kijken naar hoe de opstanding als de Grote Omkering de sleutel is voor het verstaan van de verhaallijn van de hele Bijbel, alsook het besturingsprincipe voor het leven van een christen. In hoofdstuk 6 en 7 zal ik onderzoeken hoe het persoonlijke opstandingsgeloof begint. We kijken hiervoor naar vijf bekende voorbeelden: Maria, Johannes, Tomas, Petrus en Paulus. In de laatste vijf hoofdstukken kijken we naar specifieke levensterreinen en zullen we ontdekken hoe de opstanding ons op een unieke manier toerust om gelovig en onderscheidend te leven op elk daarvan.

Het meest gewone, dagelijkse profijt van de opstanding is misschien wel dat we geen dode, eerbiedwaardige leraar volgen, maar een opgestane Heer. Hij is daadwerkelijk *bij* ons. In Openbaring 3:20 zegt Jezus dat hij ‘voor de deur [staat] en [aanklopt]’ en dat als ‘iemand mijn stem hoort en de deur opent’, hij zal binnenkomen, en met hen eten ‘en [zij] met mij’. De meeste mensen denken dat dit een uitnodiging is aan ongelovigen om ‘hun harten te openen voor Jezus’, maar in de context van Openbaring 3 spreekt Jezus tot de kerk, tot christenen. Met iemand eten staat gelijk aan gemeenschap met hem hebben. Jezus zegt tegen gelovigen dat ze vaak de kans laten lopen om een rijke, intieme gemeenschap met hem te hebben, en hem en zijn liefde te kennen.

Dankzij de opstanding is hij geen overleden schrijver, die we alleen maar kennen uit zijn boeken. Hij leeft en hij roept ons. ‘Hier ben ik!’ zegt hij tegen je (Openbaring 3:20). Doe open, heb hem lief en luister naar hem. Als je dat doet, zul je ‘ontwaken uit de wanhoop en alle duistere denkbeelden opgeven’.¹³

1. Vaste hoop

Broeders en zusters, ik herinner u aan het evangelie dat ik u verkondigd heb, ... Het belangrijkste dat ik u heb doorgegeven, heb ik op mijn beurt ook weer ontvangen: dat Christus voor onze zonden is gestorven, zoals in de Schriften staat, dat hij is begraven en op de derde dag is opgewekt, zoals in de Schriften staat, en dat hij is verschenen aan Kefas en vervolgens aan de twaalf leerlingen. Daarna is hij verschenen aan meer dan vijfhonderd broeders en zusters tegelijk, van wie er enkelen gestorven zijn, maar de meesten nu nog leven. Vervolgens is hij aan Jakobus verschenen en daarna aan alle apostelen. Pas op het laatst is hij ook aan mij verschenen, aan het misbaksel dat ik was. Want ik ben de minste van de apostelen, ik ben de naam apostel niet waard omdat ik Gods gemeente heb vervolgd. Alleen dankzij zijn genade ben ik wat ik ben. En zijn genade is bij mij niet zonder uitwerking gebleven. Integendeel, ik heb harder gezwoged dan alle andere apostelen, niet op eigen kracht maar dankzij Gods genade.

1 Korintiërs 15:1, 3-10

Het hart van het christelijk geloof is het evangelie. ‘Het is Gods reddende kracht voor allen die geloven,’ zegt Paulus in Romeinen 1:16. Het evangelie is oneindig rijk en je kunt er uitvoerige uiteenzettingen over geven, zoals we zien in de boeken Galaten en Romeinen. De waarde van bovenstaande passage in 1 Korintiërs ligt echter in het feit dat Paulus ons het evangelie in een notendop geeft. Hierdoor zijn we in staat om alle bijbehorende as-

pecten en onderdelen ervan beter in beeld te krijgen. Het tekstgedeelte laat ons zien dat het christendom een historisch, redelijk en genadig geloof is.

Een historisch geloof

Het evangelie begint met het verslag van bepaalde historische gebeurtenissen. Het christelijk geloof wordt terecht gezien als iets wat je leven verandert, maar het zal je alleen veranderen als je erkent dat bepaalde gebeurtenissen in de geschiedenis daadwerkelijk hebben plaatsgevonden.

Toen ik nog studeerde volgde ik colleges waarbij we de wereldreligies bestudeerden. Terugkijkend op mijn studietijd zie ik nu duidelijk dat geen enkel ander geloof begint met de bewering: ‘Boven alles en voor alles moet je geloven dat al deze historische gebeurtenissen hebben plaatsgevonden.’ Zeker, alle religies hebben oorsprongsverhalen en vertellingen over allerlei geloofshelden. Maar zulke verhalen worden vooral verteld als voorbeelden om na te volgen. De belangrijkste boodschap is: ‘Leef op deze wijze, vind het pad van wijsheid en je zult worden verenigd met het oneindige.’

Het christendom begint niet met ‘Zo moet je leven’, maar met ‘Dit deed Jezus voor jou in de geschiedenis’. Allereerst stierf hij voor onze zonden en werd hij begraven en ten tweede werd hij opgewekt uit de dood op de derde dag en verscheen hij aan vele ooggetuigen.

Een onhistorisch geloof?

Ik benadruk de historiciteit van kruisiging en opstanding onder meer om te waarschuwen tegen de al twee eeuwen oude, hardnekkige pogingen om een liberaal christendom te scheppen, dat meer lijkt op andere religies.

In het begin van de negentiende eeuw was er een beweging die de bovennatuurlijke elementen uit het christendom wilde verwijderen om het meer in lijn te brengen met moderne gevoeligheden. Friedrich Schleiermacher leerde dat het bij het christendom niet ging om geloof in historische feiten, maar veeleer om een innerlijk gevoel van afhankelijkheid van God. Albrecht Ritschl stelde dat we niet langer konden geloven in wonderen. De verslagen over Jezus’ vleeswording, zijn geboorte, dood en opstanding

moesten niet langer worden gelezen als historische gebeurtenissen, maar als legenden en gelijkenissen en voorbeelden hoe je moet leven. De redenering achter deze beweging ging ongeveer als volgt. Het christelijk geloof bevat veel op bijgeloof gebaseerde, wonderlijke elementen. Moderne mensen kunnen niet geloven dat deze dingen daadwerkelijk hebben plaatsgevonden. Als we dus de moderne wereld willen aanspreken, dan zullen we die als fictie moeten herinterpreteren. Maar dan wel als fictie waarin de essentiële levensprincipes, die deel uitmaken van het christelijk geloof, behouden blijven.

Hoe ging dit moderniseringsprogramma om met Pasen, het dogma dat Christus lichamelijk uit de dood is opgestaan? Het nieuwe verhaal ging als volgt. We kunnen niet langer geloven in een letterlijke, fysieke, historische opstanding, maar we hebben nog steeds *het idee* van Pasen. Leert de natuur zelf niet dat na de winter de lente komt? Dat er zelfs in een ramp en na de dood een nieuw begin kan volgen? Dat we zelfs in tegenslag lessen kunnen leren en kunnen groeien en opnieuw kunnen beginnen? Dát is het principe van Pasen.

Liberaal christendom leert dat het niet uitmaakt of de gebeurtenissen in het verhaal van Jezus daadwerkelijk hebben plaatsgevonden; het enige wat ertoe doet is dat christenen goede, deugdzame mensen zijn, die anderen liefhebben en de wereld verbeteren. Het is een poging om een onhistorisch geloof te scheppen, dat niet gegrond is in wat God daadwerkelijk heeft gedaan in de geschiedenis, maar alleen in wat wij doen en hoe wij leven. Liberaal christendom probeert zelfs om zichzelf terug te lezen in de geschiedenis als het echte, ware christendom. Het beweert dat de oorspronkelijke Jezus simpelweg een menselijke leraar van gerechtigheid en liefde was. Een paar decennia later werden al die wonderlijke, bovennatuurlijke elementen pas geïntroduceerd in de legenden over zijn leven. Toen pas werd hij gepresenteerd als een Zoon van God die verrees uit de dood. In deze versie van het verhaal ging het in het oorspronkelijke geloof niet om wonderbaarlijke historische gebeurtenissen, maar simpelweg om een ethiek van liefde.

Dit verhaal is echter geen verbeterde versie van het christendom. Het is

veeleer de schepping van een totaal andere religie. De unieke boodschap van het christendom – dat je gered wordt, niet door wat *jij* moet doen maar door wat *God* heeft gedaan – wordt weggevaagd. Het verpletterende gewicht van zelfredding wordt opnieuw op de rug van gelovigen gelegd, terwijl het historische geloof die last juist van hen afnam.

Het scherpe verschil tussen liberaal christendom en het oorspronkelijke geloof werd door H. Richard Niebuhr krachtig onder woorden gebracht. Hij beschreef het liberalisme als volgt: ‘Een God zonder wraak bracht mensen zonder zonde in een Koninkrijk zonder oordeel met behulp van een Christus zonder een Kruis.’¹ En zonder een opstanding, had hij eraan toe kunnen voegen. Het liberale christendom – een boodschap van eenvoudige, ethische liefde en hoop – had niemands leven ooit op z’n kop kunnen zetten, laat staan de hele Romeinse wereld.

De opwindende, oorspronkelijke boodschap was deze: Gods kracht is van buiten de geschiedenis deze wereld binnengekomen. Jezus stierf voor onze zonden, in onze plaats, zodat wij door geloof zijn liefde kunnen kennen en de zekerheid van eeuwig leven ontvangen – alles door genade, als geschenk. Hij verrees ook uit de dood om de krachten van de eeuw die komt de geschiedenis binnen te brengen, de nieuwe tijd waarin we allemaal zullen worden opgewekt en elke traan zal worden weggeveegd (Hebreeën 6:5; 2 Petrus 3:13; Romeinen 8:18-25). Jezus’ dood voor de zonde en zijn opstanding vonden in de geschiedenis plaats en daardoor is alles anders geworden. *Alles*.

In 1 Korintiërs 15:14 zegt Paulus: ‘Als Christus niet is opgewekt, is onze verkondiging zonder inhoud en uw geloof zinloos.’ Het Griekse woord voor *zinloos* is *kenos*, krachteloos. Paulus zegt dat louter ethische aansporingen – dat ‘we ons moeten verzetten tegen onrechtvaardigheid’ of ‘dat we hoop moeten houden in bange tijden’, hoe goed ze in zichzelf ook zijn, niettemin *krachteloos* zijn als Jezus niet in de geschiedenis is opgewekt uit de dood. Als hij opgewekt is, dan hebben we niet alleen alle redenen om in deze wereld goed werk te verrichten, maar ook de daadwerkelijke innerlijke kracht om dat te doen. Maar als hij niet is opgewekt dan zal – daar

zijn de oude filosofen en de moderne wetenschappers het over eens – de wereld uiteindelijk in vlammen opgaan en er zal niemand bij zijn om dat te betreuren. Niets van wat wij doen zal dan uiteindelijk ook maar enig verschil maken.

Hoewel het liberale christendom wereldwijd een sterke daling door- maakt onder gelovigen is het niettemin zeer populair bij de moderne me- dia, die het zien als de enig levensvatbare versie van het geloof.² Maar een onhistorisch geloof – een geloof dat niet bovennatuurlijk is – is simpelweg niet goed genoeg. Het heeft nog nooit één leven veranderd en ook de we- relt niet en dat zal ook niet gebeuren. Zoals John Updike schreef:

*Vergis je niet: als hij al opstond,
dan was het met zijn lichaam;
als niet de afbraak van de cellen omkeerbaar was, de moleculen
elkaar terugvonden, met nieuw vuur in de aminozuren,
dan valt de kerk.*

*Het was niet net als de bloemen,
die iedere zachte lente terugkomen,
niet als zijn geest in de monden en de waterige
ogen van de elf apostelen;
maar als zijn vlees; het onze.*

*Dezelfde scharnierende duimen en tenen,
hetzelfde hart, met kleppen,
doorstoken, gestorven, bedorven, even opgehouden, en toen
met eeuwige macht weer bij elkaar geraapt,
om nieuwe kracht te bevatten.*

*Laten we geen grappen met God maken, met metaforen
en analogieën om de bovenwerkelijkheid heen draaien,
niet van het gebeuren een gelijkenis maken, een souvenir*

*uit vergeten goedgeloviger tijden:
laten we de hoofdingang nemen.*

*De steen is weggerold, geen ding van papier-maché,
geen steen uit een verhaaltje,
maar de enorme kei van de tastbaarheid, die langzaam
knarsend als de tijd, voor ieder van ons
het daglicht wegneemt.*

*En als we een engel bij het graf willen hebben,
laat het dan een echte engel zijn,
kwantummechanisch verantwoord, met flink wat haar,
goed te zien in het ochtendlicht, gekleed in linnen
van een echt weefgetouw.*

*Laten we niet proberen het minder monsterlijk te maken,
voor ons gemak en ons gevoel voor schoonheid,
zodat we niet, ooit, in een ondenkbaar uur,
ons moeten schamen voor het wonder,
en overdonderd worden.³*

Een redelijk geloof

Omdat het christendom een historisch geloof is, is het ook een redelijk geloof, en 1 Korintiërs 15 zit barstensvol redenen om te geloven. Er zijn veel moderne theorieën ontwikkeld om de opstanding weg te verklaren, maar dit hoofdstuk weerlegt ze allemaal.

Een van de oudste theorieën is dat de legenden van Jezus' opstanding enkele tientallen jaren na de daadwerkelijke gebeurtenissen ontstonden, toen deze uit het geheugen waren verdwenen. Maar de tekst uit 1 Korintiërs zelf is een belangrijk bewijs tegen die visie. Vers 3-7 worden nu door de meeste nieuwtestamentici gezien als geen echte paulinische verhandeling, maar eerder een vroege samenvatting van het evangelie die door de vroege

kerk gebruikt werd bij evangelisatie en onderwijs, en waaruit Paulus citeert. Zoals hij zegt in vers 3 werden deze woorden ‘ontvangen’, niet door hemzelf gecreëerd, en vervolgens aan anderen ‘doorgegeven’. Wetenschappers laten ook zien dat het taalgebruik in deze verzen – ‘zoals in de Schriften staat’, ‘op de derde dag’, ‘de twaalf leerlingen’ – door Paulus niet elders in zijn geschriften wordt gebruikt. Dit was dus een samenvatting van het evangelie die al wijdverspreid was onder de christenen in het Middellandse Zeegebied aan wie Paulus schreef. De brief aan de Korintiërs werd slechts vijftien tot twintig jaar na Jezus’ dood geschreven, en daarom concludeert vooraanstaand Bijbelwetenschapper James Dunn dat ‘we er volledig van overtuigd kunnen zijn’ dat deze samenvatting in 1 Korintiërs 15:3-7 ‘binnen enkele maanden na Jezus’ dood op schrift gesteld werd’⁴.

Dat ontkracht de theorie dat Jezus’ opstanding een legende was, die pas tot stand kwam na de dood van alle mensen die zijn sterven hadden meegemaakt. Integendeel, deze tekst laat zien dat vrijwel direct duizenden Joodse mannen en vrouwen Jezus aanbaden als Verlosser en opgestane Heer (Handelingen 2:41). In tegenstelling tot de Romeinen geloofden Joden ‘niet dat een mens god kon worden ... [Zulke] beweringen [waren voor hen] verbijsterend en weerzinwekkend ... Niet slechts godslasterlijk, maar pure waanzin.’⁵ Een groeiende beweging van Joden die een mens aanbaden als de Zoon van God was iets volkomen ongehoords. Het gebeurde bovendien meteen na Jezus’ sterven. Er moet iets bijzonders aan de hand geweest zijn om dit tot stand te brengen. Als het de opstanding zelf niet was, wat dan wel?

Paulus zegt ook dat Jezus opgewekt werd ‘op de derde dag’, waarmee hij een tweede moderne theorie ontkracht. Deze theorie zegt dat de eerste volgelingen van Jezus de opgestane Christus niet letterlijk met hun ogen zagen, maar alleen zijn voortdurende aanwezigheid in hun hart ervoeren. ‘De derde dag’ laat zien dat Jezus’ opstanding een daadwerkelijke gebeurtenis was met een tijdsmarkering.

Paulus gaat vervolgens uitvoerig in op het feit dat de opgestane Heer verscheen ‘aan Kefas (Petrus), en vervolgens aan de twaalf leerlingen. Daar-

na is hij verschenen aan meer dan vijfhonderd broeders en zusters tegelijk, van wie er enkelen gestorven zijn, maar de meesten nu nog leven. Vervolgens is hij aan Jakobus verschenen en daarna aan alle apostelen. Pas op het laatst is hij ook aan mij verschenen, aan het misbaksel dat ik was.’ (1 Korintiërs 15:5-8) Dit lijstje met namen daagt een derde moderne hypothese uit, namelijk dat de opstanding bedrog was. Het probleem is niet alleen dat Petrus, Jezus’ broer Jakobus, en Paulus zelf allemaal beweerden dat ze de uit de dood opgestane Christus letterlijk ontmoet hadden. Jezus verscheen ook aan vijfhonderd mensen tegelijk. Er waren letterlijk honderden bevestigende ooggetuigenverslagen.

Hedendaagse lezers denken wellicht dat iedereen in Paulus’ dagen in hoge mate lichtgelovig of bijgelovig was. Als je dus wilde beweren dat de stichter van je religie opgestaan was uit de dood, hoefde je alleen maar te zeggen: ‘Hij is opgestaan en je moet het geloven omdat ik dat zeg.’ Maar Paulus schrijft juist op een manier alsof zijn lezers niet bereid zouden zijn zo’n bewering te accepteren zonder bewijs – net als mensen vandaag de dag. Zo’n 75 procent van de woorden in deze presentatie van het evangelie is gewijd aan het opsommen van ooggetuigen van de opstanding. Als hij hun namen geeft en zegt dat ‘de meesten nu nog leven’ nodigt hij iedereen uit om er zelf achteraan te gaan en naar hun ooggetuigenverslag te luisteren. Met andere woorden, Paulus is geen ‘fideïst’, iemand die zegt: ‘Ik heb geen argumenten of redenen voor je; je moet gewoon een grote geloofssprong in het duister maken en geloven wat ik je vertel, ondanks het gebrek aan bewijs.’

We zouden ons af kunnen vragen waarom een publiek uit de oudheid zo traag was om te geloven in iets als de opstanding. De mensen in die dagen *waren* toch zeker minder sceptisch over wonderen dan mensen tegenwoordig? In zijn boek *The Resurrection of the Son of God* legt Bijbelwetenschapper N.T. Wright uitvoerig uit dat zowel de Grieks-Romeinse cultuur als het Jodendom van die dagen sterke geloofsopvattingen had die de claim van een persoonlijke lichamelijke opstanding ongeloofwaardig maakten. Joden in Jezus’ dagen geloofden of helemaal niet in de opstan-

ding of slechts in een gezamenlijke opstanding van de rechtvaardigen aan het eind van de tijden, als de hele wereld vernieuwd zou worden. Wat ze niet voor mogelijk hielden, was een enkelvoudige, persoonlijke opstanding midden in de geschiedenis, terwijl het kwaad, lijden en de dood na die gebeurtenis gewoon doorgingen.⁶ Dit verwerpt dus een vierde moderne opvatting, dat Jezus' volgelingen zo overmand waren door verdriet en zo graag wilden dat hij weer zou leven dat ze zichzelf ervan overtuigden dat hij opgestaan was. Wright laat heel duidelijk zien dat dit niet gebeurd kan zijn. Zo'n opstanding was te onvoorstelbaar voor Joden. Alleen door het bewijs van het lege graf en door alle ooggetuigenverslagen werd hun twijfel over de opstanding overwonnen.

Iedere historicus uit de eerste eeuw zou erkennen ... dat wat het ook was wat de eerste christenen verwachtten, verlangden, hoopten en waar ze ook om baden, dit *niet* was wat men zei dat er na Pasen was gebeurd ... Er was iets *gebeurd*, iets wat ze totaal niet hadden verwacht of gehoopt, iets wat vroeg om een heroriëntatie van hun leven.⁷

Paulus' bewijs voor de opstanding

In Handelingen 26 spreekt Paulus met koning Agrippa en Festus, de Romeinse gouverneur. Hij vertelt over Christus' dood en opstanding. Midden in deze discussie roept Festus: 'U slaat wartaal uit, Paulus! Het vele studeren drijft u tot waanzin!' (Handelingen 26:24) Paulus' reactie is respectvol, maar ook verbazingwekkend zelfverzekerd.

Het is geen wartaal, excellentie. Integendeel, wat ik zeg is waar en getuigt van gezond verstand. Bovendien weet de koning waarover het gaat, en daarom kan ik vrijuit tegen hem spreken. Ik denk niet dat iets hiervan hem is ontgaan, het heeft zich immers niet in een uithoek afgespeeld. (Handelingen 26:25-26)

Paulus zegt dat zijn geloof in de opstanding ‘getuigt van gezond verstand’ – waarmee hij verwijst naar zorgvuldig, verstandelijk denken. Hij doet niet louter aannamen, maar biedt ook bewijzen. Paulus kan ook met zelfvertrouwen zeggen tegen Agrippa dat hij de feiten rond Jezus’ dood kende, het lege graf en de ooggetuigenverslagen van de opstanding, omdat deze dingen ‘zich immers niet in een uithoek [hebben] afgespeeld’. Ze waren alom bekend en dus was er voldoende bewijs voor wat hij zei.

Paulus doet in 1 Korintiërs 15 voor alle lezers, toen en nu, wat hij deed voor Agrippa en Festus. Kort samengevat biedt hij de belangrijkste twee bewijzen voor de opstanding.

Allereerst was het graf leeg. In de samenvatting van het evangelie van 1 Korintiërs 15:3-7 lezen we niet alleen dat Jezus stierf, maar ook ‘dat hij begraven was’. Dat zou overbodig zijn, tenzij men het punt wil maken dat de opstanding geen ‘geestelijke’ gebeurtenis was, maar dat het lichaam echt verdwenen was en het graf leeg.⁸ Het feit van het lege graf wordt door de meeste wetenschappers geaccepteerd, inclusief diegenen die de opstanding niet aanvaarden. Joden vonden het heel belangrijk om mensen te begraven en lichamen niet simpelweg te laten vergaan.⁹ De tekst van 1 Korintiërs bewijst dat de allereerste christenen geloofden in Jezus’ opstanding uit de dood en die ook verkondigden. ‘Het is nauwelijks voorstelbaar dat geloof in een opgestane Jezus erg ver gekomen was, als men eenvoudig had kunnen wijzen op het graf waarin hij nog steeds lag.’¹⁰

Het tweede belangrijke bewijs is dat veel mensen, in allerlei verschillende omstandigheden, getuigden dat ze de opgestane Jezus hadden gezien. We hebben het hier niet over een enkele ooggetuige of over een aantal verschijningen op een afgelegen plek waar ze in scene konden worden gezet. Peter Williams geeft ons de lijst:

De opgestane Jezus is volgens getuigen verschenen in Judea (Mat. 28:9; Luc. 24:31, 36) en in Galilea (Mat. 28:16-20; Joh. 21:1-23), in de stad (Luc. 24:36) en op het platteland (Luc. 24:15), binnen (Luc. 24:36) en buiten (Mat. 28:9; Luc. 24:15; Joh. 21:1-

23), in de morgen (Joh. 21:1-23) en in de avond (Luc. 24:29, 36; Joh. 20:19), op afspraak (Mat. 28:16) en zonder afspraak (Mat. 28:9; Luc. 24:15, 34, 36; Joh. 21:1-23), dichtbij (Mat. 28:9; Luc. 24:15, 36; Joh. 21:9-23) en ver weg (Joh. 21:4-8), op een heuvel (Mat. 28:16) en bij een meer (Joh. 21:4), aan groepen mannen (Joh. 21:2; 1 Kor. 15:5, 7) en groepen vrouwen (Mat. 28:9), aan mensen alleen (Luc. 24:34; 1 Kor. 15:5, 7-8) en groepen tot vijf-honderd tegelijk (1 Kor. 15:6), zittend (Joh. 21:15 impliceert dat), staand (Joh. 21:4), lopend (Luc. 24:15; Joh. 21:20-22), etend (Luc. 24:43; Joh. 21:15) en *altijd* sprekend (Mat. 28:9-10, 18-20; Luc. 24:17-30, 36-49; Joh. 20:15-17, 19-29; 21:6-22). In veel gevallen gaat het om expliciet nabije ontmoetingen waarbij ook werd gesproken. Het is moeilijk om je dit patroon van [op schrift gestelde] verschijningen in de evangeliën en vroegchristelijke brieven voor te stellen, zonder dat er een veelvoud van mensen is geweest die beweerden dat ze de opgestane Jezus hadden gezien.¹¹

Velen hebben geprobeerd om deze ooggetuigenverslagen weg te verklaren. De meest gangbare theorie is dat ze simpelweg bedacht zijn door de schrijvers van het Nieuwe Testament. In dit oude, breed geaccepteerde, openbare document zegt Paulus echter dat de meesten van deze getuigen nog steeds leven en makkelijk benaderbaar zijn. Dat kun je niet zeggen als de ooggetuigen nooit hebben bestaan. Zoals al vaak naar voren is gebracht, zeggen de evangeliën bovendien dat de allereerste getuigen van de opstanding vrouwen waren. Vrouwen hadden in een patriarchale cultuur geen toestemming om te getuigen in de rechtbank.¹² Daarom is er geen plausibele reden waarom de evangeliëschrijvers hen zouden hebben opgevoerd. De enige historisch plausibele reden om te zeggen dat vrouwen de opgestane Christus gezien hadden, is dan ook: omdat het waar was.

Zoals eerder opgemerkt leggen sommigen de opstandingsverschijningen uit als psychologisch wensdenken, hallucinaties of extatische visioenen bij de ooggetuigen. Maar de variatie in tijdstippen en omstandigheden van

de verschijningen maken dat hoogst waarschijnlijk. Hoe kunnen bijvoorbeeld vijfhonderd mensen tegelijk dezelfde hallucinatie krijgen?¹³ Bovendien, zoals we al van Wright hoorden, maakte het Joodse wereldbeeld het volstrekt onlogisch dat een enkel mens opgewekt zou kunnen worden midden in de geschiedenis. Het zou niet bij Jezus' discipelen zijn opgekomen om zoiets te bedenken, of om te denken dat ze andere Joden zo ver zouden kunnen krijgen om het te geloven. Er zou wel heel wat bijzonder, niet te ontkennen, krachtig bewijsmateriaal op tafel moeten komen om Joden uit de eerste eeuw over alles wat hen geleerd was heen te laten stappen en hen te doen geloven dat Jezus de opgestane Zoon van God was. Volgens 1 Korintiërs 15 is dat nu precies wat ze kregen.¹⁴

Daarmee hebben we twee moeilijk te betwisten feiten in handen: dat het graf leeg was en dat honderden mensen beweerden dat ze de opgestane Christus gezien hadden. Als we alleen een leeg graf hadden, konden we nog aannemen dat het lichaam gestolen was. Als we alleen de getuigenissen hadden, konden we zeggen dat dat wel fantasieën moesten zijn. Maar beide feiten samen bewijzen dat er iets buitengewoons is gebeurd. N.T. Wright zegt dat als je een opstanding uitsluit, je voor een gigantische uitdaging staat – je moet dan komen met een historisch aannemelijke alternatieve verklaring voor deze twee feiten, en ook met een verklaring voor de geboorte van de kerk zelf.

Hij schrijft:

De eerste christenen hebben het lege graf en de ontmoetingen of waarnemingen van de opgestane Jezus niet verzonnen ... Niemand verwachtte zoiets; geen enkele bekeringservaring zou het hebben verzonnen, hoe schuldig (of hoe vergeven) ze zich ook gevoeld mogen hebben, en hoeveel tijd ze zich ook over de Schriften gebogen mogen hebben. Als je iets anders beweert, dan ben je niet langer bezig met geschiedschrijving, maar betreed je een zelfbedachte fantasiewereld.¹⁵

Het bewijs voor de opstanding in de evangeliën

Aan bovengenoemde twee basale bewijsstukken kunnen we een derde toevoegen, waarop we al zinspeelden in de inleiding en dat te vinden is in de evangelieverlagen van de opstanding. We zouden deze categorie ‘de vreemdheid van de opgestane Jezus’ kunnen noemen. In zijn Giffordlezingen zegt John Polkinghorne dat het feit dat de eerste ooggetuigen de opgestane Christus niet herkenden opvallend is. Als mensen uit die tijd (of de onze) een verhaal zouden verzinnen over iemand die uit de dood opgewekt was, zo betoogt hij, dan zouden ze putten uit de twee typen legenden over mensen die terugkeren uit de dood. Ze zouden hem afschilderen als ‘een stralende hemelse verschijning of als een gereanimeerd lijk’.¹⁶ N.T. Wright is het met hem eens. Er zijn verhalen uit de Joodse apocalyptische traditie over figuren die verschenen ‘in verblindend licht of oogverblindende schittering, of omhuld door wolken’. Daniël 12:2-3 beschrijft de mensen die opstaan aan het einde der tijden als ‘de verlichten’. In 1 Samuel 28 lezen we hoe koning Saul spreekt met de geest van de dode profeet Samuel, die verschijnt als ‘een goddelijke gestalte’ (vers 13). Als de Joodse evangelieschrijvers een verhaal hadden willen verzinnen om duidelijk te maken dat Jezus was opgestaan uit de dood, dan hadden ze vast en zeker geput uit deze vertellingen. Ze hadden hem dan afgeschilderd als een oogverblindende verschijning of als een beangstigende schim. De opgestane Jezus blijkt echter heel gewoon te zijn – ‘een mens onder de mensen’¹⁷.

Aan de andere kant, zegt Polkinghorne, als de evangelieschrijvers Jezus niet zagen als een goddelijk herschapen wezen of als een geest, maar veeleer als een opgestane mens, tot leven gewekt zoals Lazarus, dan zou hij er vast helemaal hetzelfde uit gezien hebben. Er is geen enkele aanwijzing dat Lazarus niet herkend werd na zijn opstanding (Johannes 11). Maar in de opstandingsverhalen ziet Jezus er zo anders uit dat zijn discipelen hem niet herkennen – tot ze hem *wel* herkennen. Vergelijk het met het zien van een vriendin uit je kindertijd als je vijftig bent. Je hebt haar sinds jullie tienerjaren niet meer ontmoet. Je herkent haar eerst niet, tot je beter kijkt. Hier zien we Jezus met een opstandingslichaam – heel menselijk en echt

hetzelfde lichaam dat hij had (hij heeft nog de wonden waar de spijkers zaten bij zijn kruisiging, Johannes 20:27) – maar wél herschappen.

Wright voegt eraan toe dat Jezus' lichaam ook 'boven-lichamelijk' is. Je kunt het aanraken; hij kan vis eten (Lucas 24:36-43). Toch lezen we in de evangeliën hoe hij twee keer door gesloten deuren binnenkomt (Johannes 20:19, 26). Jezus is geen geest en ook geen schitterende verschijning. Maar hij heeft ook geen tot leven gewekt normaal menselijk lichaam. Er was simpelweg niets vergelijkbaars in de Joodse en Grieks-Romeinse literatuur en legenden waaruit de evangeliëschrijvers konden putten. Dit waren totaal nieuwe conceptuele categorieën, grote afwijkingen van wat een religie of cultuur ooit eerder had bedacht. Het was een totaal nieuwe manier van denken over lichaam en geest.

Wright en Polkinghorne betogen dat het heel onwaarschijnlijk is dat iemand die het verhaal over de opstanding uit zijn duim zoog de opgestane Heer zo zou hebben afgeschilderd. Niemand had dit kunnen bedenken. 'In verhalen die grotendeels verzonnen zijn zou dit een vreemd motief zijn,' concludeert Polkinghorne. 'Het lijkt me veel waarschijnlijker dat het de kern vormt van een authentieke historische herinnering.'¹⁸

Ten slotte kunnen we een vierde bewijs voor de opstanding toevoegen vanuit de geschiedenis van de vroege kerk. N.T. Wright kijkt naar de onverklaarbaarheid van het opstandingsgeloof van de vroege kerk. Moderne mensen nemen aan dat men vroeger geloofde dat opstanding uit de dood mogelijk was 'maar dat men nu, honderden jaren wetenschappelijk onderzoek verder, weet dat dode mensen dood blijven'. Wright zegt dan dat deze moderne manier van kijken naar de opvattingen van mensen uit de oudheid 'nergens op slaat'. Hij zegt: 'Het [historische] bewijs was gigantisch en de conclusie werd wereldwijd getrokken ... Het oude heidendom bevat allerlei soorten theorieën, maar als er sprake is van opstanding, dan is het antwoord altijd resoluut negatief: we weten dat dat niet gebeurt.'¹⁹

Maar hoe zit het met het Joodse geloof? Wright zegt dat de meerderheid van de Joden in de eerste eeuw geloofde in een lichamelijke opstanding van de rechtvaardigen aan het einde der tijden. Toch zie je bij het geloof

in de opstanding van de christenen bijna meteen ‘opvallende wijzigingen’ of ‘mutaties’. Anders dan bij het Jodendom, dat allerlei verschillende opvattingen had over de opstanding, van sterk geloof tot ernstige twijfel, geloofden *alle* christenen meteen in de opstanding. Dat stond centraal in hun geloof. Het Jodendom kende wel ideeën over een hernieuwd maar ten diepste toch geheel identiek opstandingslichaam. De christenen echter geloofden, zoals we eerder zagen, dat het opstandingslichaam fysiek zou zijn, maar een scala aan nieuwe eigenschappen en krachten zou hebben. Het Joodse geloof leerde ook dat de opstanding aan het einde van de geschiedenis zou plaatsvinden, maar christenen beweerden dat die al had plaatsgevonden, bij één persoon midden in de geschiedenis. Tot slot geloofde geen enkele Jood dat de Messias zou sterven en weer op zou staan, laat staan dat een mens de Zoon van God zou kunnen zijn. Toch geloofden de eerste christenen, van wie de meesten Joden waren, uitgerekend dat.²⁰

De vroege kerk nam, in de manier waarop ze dacht over de opstanding, een radicale afslag in de geschiedenis van de menselijke cultuur en denkwijze. Hierover werd in de vroege kerk niet gediscussieerd – dit nieuwe geloof was er meteen. ‘Het gaat hier om een menselijke ervaring waarover samenlevingen meestal heel conservatief denken,’ aldus Wright. ‘Daarom zijn deze mutaties zo opvallend dat ze geschiedkundigen dwingen ... om zich af te vragen, waarom ze hebben plaatsgevonden.’ Als ze die vraag stellen, zullen ze grote moeite hebben om een plausibele reden te vinden voor het feit dat christenen plotseling breken met alle andere opvattingen, inclusief die waarmee ze grootgebracht zijn. Wright concludeert dat het ‘onmogelijk’ is ‘om het vroegchristelijke geloof in Jezus als Messias te verklaren zonder de opstanding’.²¹

Kunnen we zeker weten dat de opstanding plaatsvond?

Bewijst dit alles, zonder enige rationele twijfel, dat de opstanding van Jezus Christus daadwerkelijk plaatsvond? Zoals Wright en anderen laten zien, kan geen enkele gebeurtenis in het verleden wetenschappelijk bewezen worden, zoals bij een laboratoriumtest. We kunnen niet weten of Willem

de Veroveraar Engeland in 1066 innam zoals we kunnen weten dat een stof vloeibaar wordt bij een bepaalde temperatuur. Maar in het besef van dat onderscheid kunnen we wel zeggen dat dingen in de geschiedenis plaatsvonden als er veel historisch bewijs voor is.

Hoe zit dat met de opstanding? Als je historici de vraag stelt: ‘Welke verklaring heb je voor de snelle ontwikkeling van deze nieuwe visie op de opstanding en de explosieve groei van de kerk?’, dan moeten ze een historisch antwoord geven. Ook als ze er voor zichzelf van uitgaan dat wonderen niet bestaan, dan moeten ze nog steeds een andere verklaring bieden die historisch denkbaar is. Dat is echter, zoals Wright betoogt, bepaald niet eenvoudig. ‘Er zijn geen andere verklaringen gegeven in de tweeduizend jaar vol spot en scepsis ... die een bevredigend antwoord geven op de vraag hoe het graf leeg kon zijn, hoe het kon dat de discipelen Jezus zagen en hoe hun leven en wereldvisie zo ingrijpend konden veranderen.’²²

Dit alles betekent dat, enerzijds, het gebruik van de menselijke rede alleen ons niet kan dwingen om te geloven in de opstanding. Bij bijna iedere historische gebeurtenis is er ruimte voor intellectuele twijfel. Wat we daarentegen wel zien, is dat het geloof in de opstanding van Christus *geen* blinde geloofssprong is. Het heeft een gigantische voetafdruk achtergelaten in de geschiedenis. Daarom ‘vormt het een uitdaging voor de bredere wereldvisie van zowel de historicus als de wetenschapper’. Opstandingsgeloof is geen blind geloof dat de menselijke rede verwerpt – ‘het gaat wat wij geschiedenis en wetenschap noemen te boven, maar het sluit die ook in’.²³

Inderdaad, bijna geen enkele opvatting waarop we ons leven baseren kan onomstotelijk bewezen worden. Onze morele opvattingen, wat we geloven over de menselijke natuur, de vraag of het materiële universum uit zichzelf ontstond of geschapen is door God – al deze fundamentele aannamen over de werkelijkheid ontstaan door een combinatie van redeneren, bewijs en geloof.²⁴ Kunnen we, bijvoorbeeld, *weten* dat alle mensen dezelfde waardigheid en rechten hebben? Hoewel er veel bewijs is voor die opvatting, kunnen mensenrechten niet wetenschappelijk bewezen worden, zodat een scepticus gedwongen zou zijn om ze te aanvaarden. Kunnen

we *weten* dat de opstanding plaatsvond? Zelfs als je op rationele gronden tot de overtuiging komt dat de opstanding van Jezus waarschijnlijk heeft plaatsgevonden, zul je, om een christen te worden, nog steeds moeten geloven.²⁵

Een genadig geloof

Als Paulus dus de historische en rationele kant van het christendom benadrukt, zegt hij daarmee niet dat het voldoende is om louter verstandelijk in te stemmen met dogma's en principes. We moeten deze waarheden persoonlijk toepassen, door geloof. Wel of niet geloven in de opstanding is nooit louter een intellectueel proces. We zijn geen computers. We zijn mensen van vlees en bloed, en als we geconfronteerd worden met de opstanding, behandelen we die niet alleen met logica maar met een leven vol hoop en vrees en geloofsovertuigingen die we al eerder hadden. En we zullen nooit in staat zijn om de opstanding te accepteren, als we niet zien dat we Gods genade nodig hebben.

Daarom vertelt Paulus onmiddellijk na de dogmatische samenvatting in 1 Korintiërs 15:3-8 hoe deze waarheden hem persoonlijk hebben veranderd.

Want ik ben de minste van de apostelen, ik ben de naam apostel niet waard omdat ik Gods gemeente heb vervolgd. Alleen dankzij zijn genade ben ik wat ik ben. En zijn genade is bij mij niet zonder uitwerking gebleven. Integendeel, ik heb harder gezwoegd dan alle andere apostelen, niet op eigen kracht maar dankzij Gods genade. (1 Korintiërs 15:9-10)

Waardoor werd Paulus een compleet ander mens? Drie keer gebruikt hij het woord *genade*. De man die eerder bekendstond als Saulus had nooit gedacht dat hij genade en vergeving nodig zou hebben. Hij dacht dat hij veel meer ijverde voor de waarheid en voor God dan wie ook maar (Filippenzen 3:6). Maar toen het leven hem tot verootmoediging bracht en

hij zijn tekortkomingen en gebreken zag en besepte dat hij Gods genade nodig had, kwam er bij hem ruimte voor de overtuigingen en waarheden waarvoor hij zich eerder had afgesloten.

Voor we christen worden, zien de meesten van ons zichzelf als oprechte zoekers naar de waarheid. We hebben het gevoel dat we prima mensen zijn. Maar als de meeste christenen, net als Paulus, terugkijken op hun leven, zien ze dat ze nooit echt oprecht gezocht hebben naar de waarheid. Ze wilden een waarheid en een God die pasten bij hun verlangen om hun leven in eigen hand te hebben. Toch zocht God hen op, vond hen en hielp hen genadig om hun eigen blindheid en ongefundeerde wantrouwen in hem onder ogen te zien.

Dat is wat Paulus overkwam. Hij dacht dat hij wist wie God was en wie Jezus was, en hij zat er volledig naast. In 1992 verscheen de film *Hero* waarin Dustin Hoffman de hoofdrol speelt. Hij speelt Bernie LaPlante die, met gevaar voor eigen leven, vijfenvijftig mensen redt uit een neergestort, brandend vliegtuig. Het plot van de rest van de film rust op het feit dat hij zo'n weinig heroïsch, weinig indrukwekkend personage is dat niemand gelooft dat hij het deed. In plaats daarvan kiest het publiek een meer fotogenieke en aantrekkelijke figuur en overtuigt zichzelf ervan dat hij degene was die iedereen redde. Alle mensen om Bernie LaPlante heen zeggen dat hij het onmogelijk kan hebben gedaan. Maar hij deed het wel. Ze dachten dat ze hem kenden. Maar dat was niet zo. Hun ogen waren verblind door oppervlakkigheden, waardoor ze het echte heldendom niet konden zien.

Paulus was, net als wij allemaal, geestelijk blind voor de verlossing. Hij dacht dat hij zichzelf kon redden, dat hij ervoor kon zorgen dat God hem zou zegenen, vanwege zijn ijver en rechtvaardigheid. En hij dacht dat Jezus – die onopgeleide, dakloze, werkloze timmerman die de dood van een vervloekte crimineel stierf – onmogelijk een Verlosser kon zijn geweest. Net zomin als hij uit de dood kon zijn opgewekt. Paulus zat er niet alleen helemaal naast, maar terugkijkend wist hij dat hij *wou* dat God een God was die hij kon beheersen, en dat hij *wou* dat Jezus een valse leraar was. Op die manier kon hij zijn eigen leven besturen. Hij was geen oprecht zoeker